

Nestrpnost in seksizem v računalniško posredovani komunikaciji

Everything bad that happens
online happens offline too¹

Pričakovanja glede vpliva širjenja novih komunikacijskih tehnologij so se v svojih začetkih v pretežni meri iztekla v dve relativno izključujoči se poziciji, bodisi v smeri pričakovanj, da bodo nove komunikacijske tehnologije omogočale razcvet demokratičnega sodelovanja državljanov v smeri vse bolj množičnega sodelovanja pri vseh ključnih zadevah, ki zadevajo vse ljudi, ali pa so poudarila vlogo nove tehnologije kot dejavnika čedalje večjega nadzorovanja. Podobno preroške vizije so bile tudi kar zadeva komunikacijske obrazce, ki jih oblikujejo uporabniki interneta. Izkazalo se je, da je virtualni prostor interneta na določen način podoben vsakdanjemu življenju in da gre za podaljšek obstoječe kulture in komunikacijskih vzorcev. Skratka, virtualni prostor ni izpolnil nekaterih revolucionarnih pričakovanj (tehnologija svobode in virtualne osvoboditve). Razlog je precej očit. Tudi na internetu smo posamezniki zgolj »bitja na tipkovnici«, se pravi vselej-že subjekti, pripeti na določene reprezentacije in v ideologiji. Zlasti pa priklop na internet ne pomeni nekakšne »virtualne osvoboditve«, ki so jo v zgodnjih začetkih interneta nekateri napovedovali.

Verjetno se lahko strinjamo, da »ni vse zlato, kar je on-line«, kakor tudi ne drži, da je virtualni prostor predvsem in zgolj nekaj negativnega. Take izključujoče pozicije so prej znamenje nezmožnosti privzeti odgovorno držo in se soočiti s čim več vidiki problema (glej Praprotnik, 2005b: 325). Zato je smiselno pogledati dejanske prakse uporabnikov in uporabnic, saj tovrstna praksa najboljše odraža »atmosfera«, ki nastaja v virtualnem prostoru. Osredotočili se bomo zlasti na klepetalnice in forume, ki so bile v zadnjih letih popularna oblika »prostočasnega« komuniciranja po internetu.

Spletne klepetalnice in forumi

Spletne klepetalnice in spletni forumi so pomemben element internetnega prostora, za katere je vsaj v določenih primerih značilna izrazita vsebinska usmerjenost, ki odraža interese posameznikov. Prav zaradi tovrstne »vsebinske« povezanosti, pa tudi zaradi anonimnosti, tovrstne skupnosti lahko pridobijo pridih pristnosti in avtentičnosti. Posamezniki in posameznice si lahko sebe predstavljajo kot del spletne klepetalnice ali foruma, kot del te skupnosti in si tem kreirajo lastno identiteto. V nasprotju s »klasičnimi« skupnostmi, v katere smo posamezniki nemalokrat preprosto »vrženi« in znotraj katerih ima posameznik pogosto vnaprej opredeljeno mesto in tudi identiteto, pa naj bi v virtualnih skupnostih prišlo do inverznega procesa oziroma doživljanja skupnosti. V tovrstnih skupnostih namreč posamezniki ne čutijo, da oni, kot člani te skupnosti, pripadajo določeni skupnosti, temveč da skupnost pripada njim (glej Jones, 1997: 32). Posamezniki si namreč sami izberejo, katere spletne klepetalnice ali forume bodo obiskovali in s kom bodo komunicirali, to pa daje tudi vtis večje aktivnosti, samoiniciativnosti, in nekakšne neprisilne povezanosti z drugimi posamezniki v klepe-

talnici. Posamezniki se znajdejo skupaj, ne da bi iskali drug drugega. Znajdejo se skupaj, kakor da bi se bili iskali prav ti posamezniki, čeprav je vsakdo »samo sledil svojim interesom«. Posamezniki seveda pridejo na internet z nekim namenom in torej tudi nekaj iščejo, toda samo dejstvo, da so spoznali »prav tega človeka«, jih lahko fascinira in navduši (glej Praprotnik 2003a: 33).² Sicer pa si lahko spletne klepetalnice predstavljamo kot nekakšne kavarne za pomenkovanje, tračarjenje in podobno. Vsebinsko gledano so spletne klepetalnice (podobno kot forumi, e-pošta) do določene mere spremenile kontekst komuniciranja in samo dinamiko interakcije, nika- kor pa niso spremenile mišljenjskih oziroma ideoloških vzorcev posameznikov in posameznic. Namreč, za računalnikom še vedno sedijo isti ljudje kot v navadnih kavarnah, za računalnikom sedijo – kot smo že poudarili – isti subjekti. Prav zato v spletnih klepetalnicah in forumih še vedno najdemo nestrpnost, seksizem in žaljivke, ki jih posamezniki »prito- vorijo« naravnost iz vsakdanjega življenja. Skratka, nihče se ne rodi kot dojenček, ko se priklopi na internet in obišče klepetalnico. Tudi v virtualnem svetu smo vselej-že ujeti v lastne predhodne vzorce obnašanja. Prav zato tudi ne moremo govoriti o nekakšni popolni virtualni osvoboditvi, o ponovnem rojstvu, ki ga doživimo tisti hip, ko se priklo- pimo na internet. Računalniško posredovano komuniciranje je zlasti in predvsem nekakšen »podaljšek« siceršnjih vsakdanjih odnosov in komunikacijskih praks, ki jih že poznamo iz našega vsakdanjega nevirtualnega življenja (glej Praprotnik 2003a: 143–147).

Spletne identitete so eden bolj izpostavljenih vidikov, s katerimi so se in se še ukvarjajo raziskovalci računalniško posredovanega komuniciranja.³ Uporaba vzdevkov in zgolj na tekstu oblikovana komunikacija posameznikom in posameznicam dajeta rela- tivno anonimnost, ki je v siceršnjem življenju nismo vajeni. Prav internet s svojimi tehno-

¹ Baym, 1998: 6.

² Pravzaprav je vsakdo, ki se znajde na mestu »novega prijatelja«/»nove prijateljice«, na določen način zanimiv. Ta situacija je podobna partnerskemu položaju. Ko mož izve, da ga je žena prevarala, in ko mu ona pove, s kom, jo na primer vpraša: »Saj razumem, da si me prevarala, ampak zakaj ravno z njim?« Poanta je v tem, da bi to vprašanje izrekel v vsakem primeru, torej v zvezi z vsakim moškim, s katerim bi ga žena prevarala. Podobno se dogaja na internetu, saj so posamezniki in posameznice vedno presenečeni, da so spoznali »prav to osebo«. Tudi zato takim skupnostim hitro podelimo naziv »pristnih skupnosti«.

³ V nadaljevanju bomo uporabljali uveljavljeno kratico RPK.

loškimi zmožnostmi in omejitvami je tisti element, ki je nadvse primeren za razcvet tovrstnih »novih«, povsem drugačnih iden- titet, ki jih posamezniki pri sebi odkrivajo, ali pa razkrivajo. Internet je torej prostor, ki je sprožil pravo brstenje identitet in kjer posamezniki drugim udeležencem tega sple- tnega »prometa« lahko predstavijo neznano ali manj znano plat svoje lastne osebnosti. Na tovrstno brstenje raznoterih identitetnih vidikov vsekakor pomembno vplivata že več- krat omenjena anonimnost uporabnikov in njihovo zavedanje, da je vse, kar drugi udele- ženci lahko izvedo o njih samih, zgolj tisto, kar sami napišejo. Tako se torej posamezniki lahko predstavijo skozi tiste podobe (identi- tete), za katere menijo, da najbolj ustrezno odražajo njih same. V virtualnih klepetal- nicah ali forumih lahko ljudje postanejo natanko to, »kar želijo biti«, oziroma prav to, »kar želijo, da drugi mislijo, da so«.

Seveda pa anonimnost sproža tudi drugače- ne motive. Znano je na primer eksperimenti- ranje s spolom oziroma preoblačenje v drug spol. Motivacije, ki sprožajo takšno ravnanje, so različne. Ljudi na primer žene radove- dnost, kako se bodo »počutili« kot ženske oziroma kot moški. Ženske se pogosto želijo izogniti eksplicitnim seksističnim izjavam, namenjenim njim, spet za druge pomeni tovrstna maškarada svojevrstno eksperimen- tiranje s seksualnostjo. Tovrstno eksperimen- tiranje je po ocenah nekaterih poznavalcev

zgolj ena novih oblik virtualne kulture, ki se razvija v virtualnih svetovih. Prav tovrstno eksperimentiranje promovira čedalje večjo zavest o problemih spolov in lahko pripomore k daljši destabilizaciji načinov, na podlagi katerih v vsakdanjem življenju konstruiramo oba spola (glej Danet, 1998: 129–130).

Anonimnost in dinamika, pa tudi sam značaj medija kot »igrišča« imajo močan in nezadržan vpliv na obnašanje. Nekateri ljudje se v računalniško posredovani komunikaciji obnašajo bistveno drugače kot v vsakdanjem svetu, izrazijo lahko skrite vidike svoje osebnosti, izpostavijo lahko svojo (potlačeno) agresivnost, seksizem, nestrpnost, ali pa se pokažejo v »boljši luči«, kot so v vsakdanjem življenju. Vsekakor dejstvo, da je vse skupaj »samo igra« in da so tako ali tako anonimni, lahko vpliva na uporabnike. Do svojih virtualnih identitet imajo ljudje lahko dvoumen odnos. Po eni strani lahko najdemo primere moških, ki se na spletu predstavljajo kot zelo atraktivni mačoti, in tovrstno »predstavljanje v boljši luči« jim pravzaprav pomeni »nedolžen pobeg« iz vsakdanjega življenja (v katerem niso taki). Po drugi strani pa se lahko strinjamo, da posamezniki na internetu so, kar si ne upajo biti v vsakdanjem življenju, kjer nanje pritiskajo različne družbene norme. Lahko si tudi zamislimo posameznike, ki v virtualnem prostoru privzamejo izrazito agresivno identiteto in tako izražajo potlačeni del lastne osebnosti. Samo dejstvo, da posameznik svojo on-line identiteto razume kot povsem neresno igro, kot nedolžno šalo, omogoči, da ta posameznik svobodno izrazi različne vidike svoje osebnosti, ki si jih sicer ne bi upal (po)kazati (glej Žižek, 1996: 115–117; Žižek, 2000: 7; Praprotnik, 2003a: 76–80).

Ali so torej spletne identitete čisto navadna igra, nedolžen, kratkočasen hec? Nikakor ne. Lahko so veliko resnejše in resničnejše od realnosti vsakdanjega življenja, kjer marsikdo vseskozi hodi naokoli z masko, z določeno

pozo. Virtualna realnost je torej omogočila, da ljudje izrazijo tudi tiste vidike lastne identitete, ki jih še nikdar niso pokazali. Ravno zato, ker mislijo, da je spletna identiteta igra. Vendar ni. Spletna identiteta je lahko bolj »avtentična« in »pristna« kot marsikatera identiteta, vloga oziroma nasploh »maska«, ki jih posamezniki privzemajo v vsakdanjem življenju.

Nestrpnost in seksizem on-line

Ko se je internetna komunikacija v zgodnjih 90. letih prejšnjega stoletja intenzivneje razširila med uporabnike in ko so ženske aktivneje in pogostejše začele uporabljati RPK za medosebno interakcijo, so začele nastajati tudi poglobljene študije, ki so zadevale dejanske komunikacijske prakse uporabnikov RPK. V nasprotju z optimizmom, ki je bil značilen za obdobje 80. let prejšnjega stoletja, so poznejše raziskave problematizirale idejo spolne enakosti v RPK, saj naj bi moški ali pa osebe z višjim statusom »off-line« začele dominirati tudi v novih računalniško posredovanih okoljih (glej Herring, 2001: 4). Raziskovalci so poročali o uporabi agresivnih strategij s strani moških v »on-line« diskusijah, med katerimi je bilo veliko usmerjenih neposredno na ženske. Ženske so bile hkrati pogostejše tiste, ki so se na tovrstne napade odzvale z odporom, bodisi so »utihnile« ali pa celo odšle iz diskusijskega foruma ali klepetalnice. Tako akademski kot popularni tisk je tudi poročal o spolnem nadlegovanju po internetu.

V skladu z žensko organizacijo »9 to 5« pomeni spolno nadlegovanje »nezaželeno, ponavljajočo se spolno pozornost«. Nadlegovanje ni toliko usmerjeno na samo spolnost, žaljivo vedenje ima namero po žalitvi in nadzorovanju drugih. Podobno je pri »on-line« nadlegovanju, ki ga pogosto označujejo kot »trk dveh kultur: dominantne

moške kulture in ženske, ki se trudi vključiti v to področje«. Ker nekateri moški razumejo virtualni prostor kot svoje »področje«, očitno mislijo, da morajo biti ženske uporabnice pripravljene sprejeti sovražnost in nadlegovanje kot svojevrstno »ceno« za aktivno sodelovanje v »on-line« participaciji. Ta racionalizacija v smislu odprtega nadlegovanja žensk se zdi analogna izkušnjam žensk v tradicionalnih kontekstih. Na splošno obstajata dva tipa nadlegovanja na internetu: po elektronski pošti v klepetalnicah in diskusijskih forumih. Sporočila, ki vsebujejo elemente spolnega nadlegovanja, imajo nekatere tipične oblike: »neprimeren in seksualno ekspliciten jezik«, neprijetna vprašanja o fizični podobi, sovražna sporočila (glej Bell, de La Rue, 2002: 3–4).

Seveda pa se hkrati poraja naslednji paradoks: Kako lahko spolna neenakost in spolno nadlegovanje obstajata v očitno anonimnem mediju? Po eni izmed interpretacij je spol pogosto »viden« oziroma ga je mogoče določiti na podlagi diskurzivnih strategij, torej tistih elementov, katerih se posameznik ne zaveda oziroma nad katerimi ima manj nadzora in jih tudi težje spremeni (glej Herring, 2001: 4–5). Erving Goffman (glej Goffman, 1959) je v svojem klasičnem delu »The Presentation of Self in Everyday Life« razlikoval med *expressions given* in *expressions given off*. Prva vrsta prezentacij so namenoma postavljena sporočila, ki indicirajo, kako nekdo želi, da bi bil percipiran, torej nakazujejo njegovo željo, kakšen bi želel biti viden v očeh drugih ljudi. Slednja so po drugi strani neintencionalna in izdana sporočila, torej sporočila, ki »pricurljajo skozi« in so torej informacije, ki jih oddajamo, ne da bi se (jih) zavedali. Te vrste informacij tudi niso odvisne od tipa kanala, samo besedilo je povsem zadosten medij za določanje identitete. Lingvistične značilnosti, ki signalizirajo spol, so podobne tistim, ki so znane iz »face-to-face« komunikacije, in vključujejo uporabo glagolov, profanosti in vljudnosti. Obstaja splošna težnja, da nekatere od teh značilnosti

bolj korelirajo z žensko populacijo, druge pa z moško (glej Herring, 2001: 5). To koreliranje je seveda ideološki učinek nenehnih socialnih reprezentacij, ki predstavljajo, kakšne so tipične »moške« in »ženske« lastnosti, tako da so tudi stili interakcije socialno naučeni in socialno konstruirani in nikakor niso rezultat »bioloških« značilnosti moškega ali ženske. Razlike med moškim in ženskim stilom tudi ne pomenijo, da to pravilo velja za vse posameznike in posameznice.

V asinhronih oblikah (forumi) so raziskovalci in raziskovalke opazili, da moški pošiljajo daljša sporočila, predstavljajo svoja stališča kot »dejstva«, uporabljajo bolj »surov« jezik in izkazujejo tekmovalnost do sogovorcev in sogovork. Po drugi strani ženske pošiljajo krajša sporočila in pogostejše argumentirajo svoja stališča, večkrat tudi izražajo podporo drugim. Manjšinski spol v »on-line« forumih teži k modificiranju svojega komunikacijskega stila v smer prilagajanja večinskemu obrazcu. Ženske v »moškem« forumu težijo k višji stopnji agresivnosti, medtem ko moški v prevladujoče »ženskem« forumu težijo k manj agresivnemu vedenju (glej Herring, 2001: 5). V spolno mešanih javnih diskusijskih forumih ženske pošiljajo manj sporočil, in so tudi manj pripravljene nadaljevati diskusijo, če na njihovo sporočilo ni nikakršnega odgovora oziroma reakcije drugih diskutantov. Ženske tudi prejmejo manj sporočil (od moških in žensk) in redkeje nadzorujejo temo pogovora, razen v forumih z izrazito številčno prevlado žensk. Manjša učinkovitost žensk v spolno mešanih forumih je tudi delni razlog, zakaj so zelo v uporabi eksplicitno ženski »on-line« forumi s prevladujočo žensko populacijo in natančno opredeljenimi temami diskusije; podobnih forumov z izrazito prevlado moških je precej manj, saj ti lahko nemoteno posredujejo svoj »glas« tudi v navadnih spolno mešanih diskusijskih forumih.

Ženske aktivneje participirajo in tudi dosegaajo večji vpliv v okoljih, kjer norme

interakcije nadzoruje pooblaščen posameznik, ki moderira oziroma spremlja interakcijo. Raziskovalka Susan Herring v svoji študiji (glej Herring, 2001: 7) tudi ugotavlja, da študentke aktivneje sodelujejo v »on-line« razredih, kjer interakcijo vodi moderator – profesor. Tu zopet naletimo na paradoks: Zakaj ženske čutijo večjo »svobodo« pri participaciji, kjer jih nadzoruje vodja ali moderator foruma? Odgovor je pravzaprav glede na trenutne (seksistične) razmere v diskusijskih forumih preprosto: moderator v forumu ni zgolj »cenzor«, ampak tudi zagotavlja okolje, kjer posameznice ne bodo deležne opazk, žaljivk ali nadlegovanja. Potreba po takem »zagotovitlu« v podobi moderatorja tudi opozarja na temeljno napako v vizijah »samoregulativne« demokracije na internetu, ki naj bi producirala enakovredno participacijo: absolutna svoboda, zlasti v smislu vse je dovoljeno (*everything goes*), podpira zlasti najbolj agresivne posameznike ali posameznice. V skladu s to predpostavko so tipični tudi rezultati obsežne ankete,⁴ kjer so moški kot največjo nevarnost za uporabnike interneta opredeljevali »cenzuro«, medtem ko so ženske opozarjale na vprašanje zasebnosti.

Podobno kot v asinhronih oblikah RPK tudi v sinhronih klepetalnicah nastopajo primeri agresivnosti do žensk in tovrstno vedenje je ponavadi zopet prikrito ali neprikrito seksualnega izvora. Empirično opazovanje klepetalnic kaže, da je primerov uspešnega »prikrivanja« spola oziroma izdajanja za drug spol pravzaprav malo. Delno je vzrok v samih posameznikah in posameznikih, ki ugotavljajo, da morajo investirati velik napor, če želijo postati osebe, ki sicer niso. Prav zato večina udeležencev in udeleženk ne glede na vzdevek (angl. *nickname*) komunicira na način, ki ga tudi sicer uporabljajo. Susan Herring je v študiji ugotovila, da je kar 89 % vseh spolno zaznamovanih interakcijskih stilov v šestih

kanalih *Internet Relay Chat* izkazovalo ženskost in moškost na tradicionalen, celo stereotipen način, torej 89 % udeležencev in udeleženk nikakor ni poskušalo premagati binarno vzpostavljene pozicije moško-žensko. V isti študiji je tudi ugotovila, da uporabniki IRC izražajo elemente svoje spolne identitete zelo pogosto (vsaka 3. do 4. vrstica besedila), torej obstaja težnja, da dlje, ko je nekdo v določeni klepetalnici, večja je tudi možnost, da bo on/ona tudi razkril/a dejansko identiteto (glej Herring, 2001: 9).

Primeri »on-line« nestrpnosti in seksizma

Susan Herring (glej Herring, 1999) je zaznala kar nekaj primerov spolnega nadlegovanja in seksizma. Ne glede na razlike med tipi RPK (torej ali gre za sinhrono ali asinhrono komunikacijo) in ne glede na demografske razlike ali namen komunikacije med udeleženci analize interakcije kažejo na veliko podobnost. Tako v sinhronih kot v asinhronih oblikah interakcije moški posredujejo sporočila, ki so razmeroma pogosto žaljiva ali poniževalna za ženske. V tovrstnih primerih je običajen scenarij naslednji: ženske se na tovrstna sporočila odzivajo z ugovori in replikami, moški pa nato pogosto označijo ženske za osebe, ki se rade prepirajo. Ženske se bodisi podredijo uveljavljenemu »moškemu« vzorcu interakcije ali pa utihnejo.

Nadlegovanje je med drugim odvisno od komunikacijskih oziroma tehnoloških možnosti posameznega tipa interakcije. V sinhronih oblikah, kot je IRC, lahko operaterji kanala preprosto izločijo posameznega udeleženca (angl. *kick*), kar se ženskam neredko tudi zgodi. Tovrstna možnost po drugi strani ne obstaja v asinhroni komunikaciji, kjer morajo nadlegovalci svoje »napade« na sogovorce in sogovorko oblikovati na povsem lingvistični ravni. Razlike glede tipa

nadlegovanja in seksizma se izkazujejo tudi na podlagi starosti udeležencev in namena komunikacije. Adolescentska in postadolescentska rekreacijska kultura klepetalnic teži k formiranju surovih in zelo neposrednih oblik seksizma in spolnega nadlegovanja, v diskusijskih forumih, ki so usmerjeni k pogovorom med udeleženci in udeleženkami, pa je tovrstni seksizem oziroma neenako obravnavanje oseb na podlagi spolne identitete prikrito, tipično racionalizirano in maskirano z nekakšno intelektualno uglajenostjo. V obeh primerih pa imamo pravzaprav opraviti z zgolj različnimi strategijami za doseg istega cilja: to je omejevanje participacije žensk z namenom ohranjanja nadzora moških in moških interesov. Ženske pri vključevanju v »on-line« interakcijo pogosto doživijo ignoriranje ali trivializiranje svojih sporočil in če vztrajajo pri prezentaciji svojih stališč, so neredko obtožene, da cenzurirajo moške udeležence, ki svojo argumentacijo utemeljujejo tudi na poudarjanju, da je internet svoboden prostor brez cenzure. Opozarjanje nekaterih moških udeležencev, da je treba svobodo govora strogo braniti, je hrbtna stran zelo uveljavljene strategije, ki maskira interese moških predstavnikov. Diskriminatorno vedenje je še posebno pogosto tedaj, ko dominantne osebe (moški) povečano participacijo žensk razumejo kot grožnjo njihovi dominantni poziciji v RPK (glej Herring, 1999: 151–152).

Naša lastna raziskovanja sinhronih oblik interakcije v slovenskih klepetalnicah (glej Praprotnik, 2003b: 151–152) so tudi zabeležila primere nestrpnosti, kjer se socialno omrežje in medsebojne relacije med udeleženci konstituirajo na podlagi statusov, ki jih imajo osebe v interakciji. Tako prihaja do »zavezništev« med »navadnimi« udeleženci interakcije in operaterji (skrajšano tudi: *opers*, *ops*). V neki izrazito nestrpni slovenski klepetalnici⁵ v IRC smo zasledili tudi naslednjo izjavo udeleženca:

⁵ Natančne informacije o imenu klepetalnice mi niso dostopne; posredovana mi je bila zgolj natiskana verzija časovno zamejene komunikacije.

⁶ V tem in naslednjih navedenih primerih smo ohranili izvirno sporočilo skupaj z vsemi (ne)namernimi slovničnimi napakami. Primeri kažejo na proces poenostavljanja jezika na ravni morfologije in sintakse.

⁷ V klepetalnicah je uveljavljena praksa, da se sporočilo, ki ga želi pošiljatelj poudariti, ali pa nanj posebej opozoriti, podvoji ali potroji

.....

[BoyScout] Jast bi rad mel op da bi tiste čefurje k se kaj pizdijo dol metal⁶

Operaterji svoje moderiranje in ohranjanje reda v klepetalnici včasih izvajajo na izrazito pristranski način, glede na preference ali celo sugestije drugih običajnih razpravljavcev. Tak primer je naslednji, ki se je zgodil nekaj vrstic naprej:

.....

[HiPi] newsted: dol ga vrš !!!

[HiPi] newsted: dol ga vrš !!!

[HiPi] newsted: dol ga vrš !!!⁷

Operator newsted svojo »neobjektivnost« glede odločanja, kdo je »moteč« v kanalu, pozneje izrazi takole:

.....

[NEWSTED] kerga nej kicknem ??

To je tudi dokaz, da svoje pooblaščenosti ne izvaja samo v smislu objektivnega sankcioniranja motečih oseb, ampak je dovzeten za »sugestije« drugih oseb v klepetalnici.

Seveda pa je tudi veliko primerov žaljivega vedenja do sogovorcev, ki se ne strinjajo z uveljavljenim večinskim stališčem v klepetalnici. Pri naslednjih primerih ne gre za seksizem v RPK, temveč za sovražno naravnost proti drugim udeležencem. Te osebe so bile deležne agresivnih reakcij, kot je na primer naslednja:

.....

[BLONDINKA] ej folk sam povejte kva mate vi proti čapcem????

⁸ Uporaba velikih črk v RPK pomeni »kričanje« na sogovorca in je poleg tako imenovanih smeškov (angl. *smiley faces*) ena bolj uveljavljenih diskurzivnih strategij, ki poskuša kompenzirati manko širših kontekstualnih elementov (ton glasu, mimika), ki so v povsem tekstualno zasnovani RPK odsotni. Uporaba velikih črk sodi med jezikovne standardizacije v RPK.

[Koto] BLONDINKA SPIZDI⁸

Nestrinjanje z večinskim mnenjem pa lahko doživi »delegitimacijo« tudi na drugačen, toda zelo tipičen način:

.....

[ACTION] GAYA sprašuje kaj so vam naredili?????????

[Koto] GAJA KJE TI ŽVIŠ

[GAYA] u sloveniji

[Hess] GAYA: ti ze nis slovenka

[Koto] gaja ti si zmedena

[NEWSTED] mrs cefurka!!!

Ženske v klepetalnicah so deležne velike pozornosti, saj se pogovorov udeležujejo večinoma moški. Prav tako se nekateri moški počutijo ogrožene, kadar so soočeni z obstojem prijateljstva med ženskami, saj to ogroža tradicionalne patriarhalne modele, po katerih ženska oblikuje svojo socialno identiteto predvsem na podlagi odnosa do moškega. Diskriminatorno vedenje je pogostejše med nekaterimi moškimi, zlasti če ti ugotovijo, da je njihova dominantna pozicija v klepetalnici ali forumu ogrožena zaradi povečane interakcije žensk, ki se ne strinjajo s predstavljenim stališčem. Tovrstno kritiko in protargumente nekateri doživljajo kot napad na njihovo svobodo izražanja.

Susan Herring navaja primer iz foruma Paglia-L, kjer je aktivno predstavljanje nasprotnih stališč doživelo odpor nekaterih moških udeležencev, ki so poskušali okriviti ženske za neuspešnost interakcije in jih obdolžiti »cenzorstva«:

»Na žalost Mary kaže popolno nepoznavanje, kaj sploh pomeni svoboda govora.«

(angl. *Sadly, Mary shows an absolute ignorance here of what freedom of speech is all about.*)

Označevanje oseb za cenzorje je še posebno močan termin konfrontacije in napada, saj je na internetu pojem »svobode govora« razumljen kot najvišje prepoznano »skupno dobro« (glej Herring, 1999: 156–157).

V sinhronih klepetalnicah se po ugotovitvah Susan Herring dogaja, da aktivno nestrinjanje z večinskim (moškim) stališčem povzroči še silovitejše napade v stilu »ve neumne lezbijke« (angl. *u stupid lesbos*) ali pa »prekleta družina nun« (angl. *a friggin sisterhood of Nuns*). V klepetalnicah nastopa namreč uveljavljena implikacija, da so ženske, ki se na moška seksualno zaznamovana sporočila ne odzivajo pozitivno, ne glede na stopnjo žaljivosti, homoseksualke ali aseksualke.

Drugačni napadi nastopajo v diskusijskih forumih, kjer gre ponavadi za pogovor o določeni temi. Nestrinjanju z dominantnim moškim stališčem sledi napad in delegitimacija nasprotnega stališča kot izrazito napačnega in – to je zelo pogosta strategija – histeričnega (glej Herring, 1999: 157–159).

Pri raziskovanju slovenskih on-line forumov (glej Praprotnik, 2003b: 154–155) smo naleteli na kar nekaj tovrstnih strategij delegitimacije žensk v spolno mešani interakciji. Navedli bomo primer iz foruma na spletnih straneh tednika Mladina (<http://www.mladina.si/tednik/200247/clanek/uvod47/>), kjer bralci lahko komentirajo aktualne dogodke. V on-line verziji dnevnika Mladina je uvodnik, ki hkrati pomeni kontekst vsakokratne interakcije. V 47. številki Mladine (25. november 2002) ima uvodnik naslov »Sveto in profano«, in komentira aktualne politične dogodke. Pri soočenju percepcij diskutantov v forumu je bil uporabljen podcenjevalen ali agresiven jezik. Zastopanje drugačnih stališč je pogosto označeno kot »histerično« ali pa skuša podcenjevati osebo z nasprotnimi stališči:

.....

Štefani

2002-11-29 00: 29: 41 by Brutus

Ja ljubica zlata! V katero veš mašino si pa ti padla, da so se ti možgani čisto raztopili? Preberi si še enkrat odgovor »Thinking Man-a«. Če ne bo šlo s prve, vstrajno ponavljaj branje! Z vztrajnostjo ti bo morda le »potegnilo«! Če pa ne, pa prosi koga iz vrta, ali pa male šole, da ti bo zadevo bolj razumljivo razložil!

.....

2002-11-29 11: 45: 45 by Neznanec

Štefana, ne bod histerična, rajši si poišči dobro batino, pa magari fajmoštra.

.....

Označevanje oseb za histerične je ena pogostih strategij, ki poskuša utišati osebe z drugačnimi stališči. Nenehno opozarjanje na svobodo govora kot najvišjo moralno vrednoto internetskega prostora poskuša ženskam pripisovati problematično pozicijo šibkosti, nezmožnost racionalne presoje in jih obtožuje ignoriranja moralnih načel. Navedli bomo še en primer iz slovenskega diskusijskega foruma, ki se nahaja na spletni verziji dnevnika Večer (URL: <http://www.vecer.si>). Forum se je začel 25. aprila 2001, naslov foruma pa je: Zakon o umetni oploditvi z biomedicinsko pomočjo. Nanaša se na aktualno razpravo iz leta 2001 in z njo povezan referendum. Tovrstne aktualne problematike so tudi sicer pogosta tema v forumih, ki dosežejo vrhunec interakcije ravno v odločilnih trenutkih. V našem primeru je bil to referendum, ki je bil 17. junija 2001. Statistična obdelava je pokazala, da je bila samo v dveh tednih pred referendumom (med 3. in 17. junijem 2001) na forum poslana tretjina vseh sporočil o tej temi. Analiza je sicer zajela obdobje od 25. aprila 2001 do 17. julija 2001. Tema foruma je bila izrazito »ženska«, kar je še potencialno stopnjo agresivnosti. Kot primer bomo navedli sporočilo enega razpravljavca. Vsako sporočilo je sicer poimenovano in povzema vsebino sporočila, ali pa je v naslovu natančno opredeljeno, komu je sporočilo namenjeno. Svoj prispevek je razpravljavec naslovil s:

»Kam pripelje enakopravnost.« Že iz samega naslova je torej mogoče vsaj delno rekonstruirati odnos razpravljavca do problematike in točko berljivosti. Sporočilo je naslednje:

.....

Avtor: Yanni 14. 5. 2001 9: 11: 45

Kam pripelje enakopravnost

Mislim, da so ženskam perutničke malo preveč zrasle. Torej bi se lahko zavedle, da so konec koncev navadne kure.

Podobnih primerov delegitimacije diskutantov je precej. Navedli bomo še en pasus, ki kaže na tipične diskurzivne strategije, ki poskušajo degradirati sogovorce oziroma sogovorko in vzpostaviti polje legitimne diskusije:

.....

Avtor: Andrej 23.5.2001 15:27:15

Inteligento nosi Luna ali pa še vedno živi z nerazvito inteligenco

Inteligentna je poosebljanje histerije in vasezagledanosti... ni sposobna razumsko razmišljati ampak bruha svoje nedozorele opazke vse poprek... ko boš vse izbruhala, upam, da si boš oplaknila usta in prihranila tvojim sogovornikom smrad, ki se širi in še se bo širil po tvoje bruhanju...LP

.....

Avtor: Inteligenta 23.5.2001 18:19:03

Ah, Andrej, kakšen otroče si

Če bi dobro videl, jaz nikogar ne obsojam in sploh ne bruham, preberi moje prispevke, pa boš videl. Drugače pa bi zate lahko rekel, da si izjemno nezrel in me prav zanima koliko let imaš. Če je pa kdo histeričen, si to ti. Jaz sem čisto miren. Sicer sem pa že enkrat rekel, da se mi s takšnim otročetom kot si ti, Andrej, ne ljubi razpravljati.

.....

Avtor: Evgen 24.5.01 12:22:58

Histerija

Histerične so lahko samo ženske (po »zahvali« narave), zato Inteligenta (fante) in Andrej (moški) o tem brezpredmetno razpravljata, namreč kdo je bolj histeričen.

Zanimivo je, da osebo, ki je poimenovana Inteligenta in ki se izraža z moško slovnično obliko (»Jaz sem čisto miren«), opredelijo z izrazom »fante«, torej ga implicitno skušajo označiti kot (še) nedozorelega, nepravega moškega, saj bi »pravi« moški zastopal drugačno stališče, torej stališče, ki je usklajeno s tipičnim tradicionalnim moškim stališčem (glej Praprotnik, 2003b: 154-155). Situacija je potemtakem hrbtna stran situacije, ki jo omenja Susan Herring v analizi spolnega nadlegovanja v klepetalnicah. Dekleta v klepetalnici #india, ki niso želela »flirtati« in komunicirati s sogovorniki na eksplicitno seksualen način, so bila namreč opredeljena z izrazi »ve neumne lezbijke« (angl. *u stupid lesbos*) in kot »prekleta družina nun« (angl. *a friggin sisterhood of Nuns*). V primeru slovenskega foruma pa je bil sogovorec, ki ni bil pripravljen zastopati »pravega« stališča, označen kot »fante«, kar implicira nepopolnost, »nepravost«, nedoraslost. Tudi tu obstaja tiha domneva, da so vsi odkloni od uveljavljenega komunikacijskega vzorca in uveljavljenega stališča interpretirani kot odklon od »normalnega« moškega vedenja, pogosto pa so tudi opredeljeni kot homoseksualni.

Splošna ugotovitev je, da so ženske pogosto označene kot »cenzorji«, čeprav so v skladu z demokratično prakso dopuščale dominantno stališče. Spolno zaznamovane diskriminacije še posebej pogosto nastopajo tedaj, ko so spolne razlike v »on-line« diskusijah zakrite, na primer takrat, ko je sam spol osnovna tema diskusije (glej Herring, 1999: 162-164). Ta sugestija se tudi ujema z ugotovitvami našega raziskovanja forumov, zlasti omenjenega foruma na spletnih straneh dnevnika Večer z naslovom »Zakon o umetni oploditvi z biomedicinsko pomočjo«, kjer so bili sogovorniki soočeni s problematiko »ženskih pravic«. Nekateri so nastopali z zelo agresivnimi naslovi na sogovornice in sogovorce. Kot primer lahko navedemo odlomek, kjer se je tema oplojevanja preme-

stila v polje naravno-nenaravno, s čimer so nasprotniki zakona (deloma) že učinkovito »nevtalizirali« nasprotne argumente:

.....

Avtor: Filip 10.5.2001 8:02:50

A ni že to dovolj hudo da si nekateri dajejo take čudne vzdevke, kot npr. Inteligenta. Potem pa pišejo, da bi naj imel vsak pravico do umetne oploditve. Kaj pa jaz, kot moški, tudi. Jaz bi (se) raje naravno oplojeval. Umetno ni še nikoli bilo naravno, na umeten način smo zaj*** naravo.

Pa še piše Inteligenta, da so sterilne ženske privilegirane. So pač sterilne, tudi meni se majčkeno smilijo, ampak komu se pa jaz, ki mi je normalna postelja prekratka - pa se ne bom dal umetno skrajšati. Mati narava je še vedno najboljša, čeprav včasih kaj zmeštra. Boljša od vsake enostarševske matere, ki misli, da je bog i batina.

.....

Avtor: Filip 15.5.2001 7:37:17

Kar jej umetne piščance, ampak ni pa boljšega od kurje župce iz kokoške, ki se je pasla po domačem dvorišču.

Včasih so jo pripravili porodnici, da si je hitreje opomogla. In je bilo vse naravno, od spočetja do poroda in župce. Tudi aidsa ni bilo ne norih krav ne, tudi zelo malo istospolno nagnjenih. Trdim, da obstajajo normalne in nenormalne stvari in da moramo težiti k normalnemu. Že s tem imamo dovolj opraviti, da vzdržujemo red v sistemu, kajti vsak sistem teži k svojemu razpadu. Če pa ga še namerno rušimo, pridemo hitro predaleč, na point of no return.

V teh primerih (glej Praprotnik, 2003b: 157) so torej sogovorniki polje »legitimne« diskusije premestili oziroma zasidrali v horizont argumentacije naravno-nenaravno, kar je eden klasičnih retoričnih ideoloških mehanizmov. Drug dodatni element pa je bilo navajanje konkretnih primerov v obliki

kratkih zgodb, s čimer so poskušali podkrepiti svoje splošno stališče. Van Dijk (glej Van Dijk, 2002: 39–41) namreč ugotavlja, da si konkretne primere ljudje lažje predstavljajo in lažje zapomnijo kot splošne trditve. Konkretni primeri delajo govor ali tekst bolj »živ« in če temeljijo na neposrednih izkušnjah, tudi implicirajo demokratične vrednote govorca. Udeleženec pogovora je poskušal ustvariti vtis objektivnosti svoje argumentacije in hkrati s tem je poskušal tudi »poučevati« druge sogovorce, zlasti pa sogovornice. Tudi sicer veliko diskusij vključuje oblike partikularizacije (navajanje primerov), po drugi strani pa poznamo generalizacijo, v kateri se konkretni primeri posplošijo in abstrahirajo in se jim poskuša pridati splošni pomen. To je tudi način, kako lahko diskurz signalizira kognitivno relacijo med konkretnejšimi primeri, ki so predstavljeni v mentalnem modelu posameznikov in bolj splošnejšimi mnenji, ki se nahajajo v socialnih stališčih ali v ideologijah. Problem primerov je v tem, da so ti nagnjeni k temu, da jih bodo napadli kot redke izjeme brez veljave. Prav zato je nujno pokazati, da neki primer sploh ni izjema, ampak da je reprezentativen, in se lahko posploši. To se lahko zgodi s pomočjo standardnih izrazov, s kvantifikacijami samostalnikov (večina, vsi) ali časovnimi izrazi (vedno) oziroma krajevnimi izrazi (povsod). Prav tako prekomerna generalizacija dejanj ali dogodkov pa je podlaga za stereotipe in predsodke. Teh v omenjenih primerih iz slovenskih forumov kar mrgoli.

Prikazani primeri kljub svoji nereprezentativnosti nedvoumno kažejo na določeno »težavo« internetne komunikacije, in sicer, da prihaja do prenosa miselnih in izkustvenih vzorcev, ki so značilni za situacije zunaj virtualne kulture, tudi v prostore, odnose in komunikacijske interakcije znotraj nje. Posamezni tipi RPK in njihove značilne komunikacijske prakse so seveda

deloma odvisni od tehnoloških značilnosti (sinhrona asinhrona komunikacija), drug vidik oblikovanja praks pa sega na raven razumevanja teh praks in na raven komunikacijskega delovanja posameznikov v računalniško posredovanih okoljih (glej Praprotnik, 2003a: 145). Razumevanje RPK je torej pretežno odvisno od samih uporabnikov in od njihovega razumevanja, kaj (lahko) pričakujejo od te komunikacije in kaj želijo doseči s to komunikacijo (glej Praprotnik, 2005a: 135). Če ljudje razumejo forume in klepetalnice kot mesta za izražanje nestrpnosti, se bo celotna stvar razvijala v tej smeri. Predvsem od posameznikov je torej odvisno, v kolikšni meri se bodo obeti »virtualne osvoboditve« in enakopravne participacije v tej novodobni agori zares uresničili. S tem pa smo pravzaprav zopet na samem začetku.

Literatura

- BAYM, N. K. (1998): *Bonding by modem: An interview with Nancy Baym*. Metrotimes; metrodetroit's news, arts & culture weekly. <http://www.metrotimes.com/news/stories/webex/18/44baym.html>
- BELL, V., La RUE, D. (2002): *Gender Harassment on the Internet*. Georgia State University College of Law. <http://www.gsu.edu/~lawppw/lawand.papers/harass.html/> (10. 12. 2002)
- DANET, B. (1998): *Text as Mask: Gender, Play and Performance on the Internet*. V: JONES, S. G. (ur.): *Cybersociety 2.0. Revisiting Computer-Mediated Communication and Community*, 129–158. London, New Delhi Thousand Oaks, SAGE Publications.
- GOFFMAN, E. (1959): *Presentation of Self in Everyday Life*. Garden City, NY: Anchor.
- HERRING, S. C. (1999): The Rhetorical Dynamics of Gender Harassment On-line. *The Information Society*, 15(3): 151–167. Dostopno tudi preko domače spletne strani <http://www.slis.indiana.edu/TIS/readers/abstracts/15/15-3Herring.html> (8.7. 2003).
- HERRING, S. C. (2001): *Gender and Power in Online Communication*. Center for Social Informatics

- Working Papers, Indiana University-Bloomington, October 2001. <http://www.slis.indiana.edu/csi/WP/WP01-05B.html>(10. 12. 2002)
- JONES, S. G. (1997): *The Internet and its Social Landscape*. V: JONES, S. G. (ur.): *Virtual Culture; Identity e Communication in Cybersociety*. London, Thousand Oaks, New Delhi, SAGE Publications.
- PRAPROTNİK, T. (2003a): *Skupnost, identiteta in komunikacija v virtualnih skupnostih*. Ljubljana, ISH – Fakulteta za podiplomski humanistični študij.
- PRAPROTNİK, T. (2003b): *Seksizem v računalniško posredovani komunikaciji*. Družboslovne razprave, XIX, 44: 143–165.
- PRAPROTNİK, T. (2005a): *Kdo smo online? Nekateri kontekstualni dejavniki računalniško posredovane komunikacije*. Monitor ISH, VII, 1:113–138.
- PRAPROTNİK, T. (2005b): *Ljubezen na prvi klik; značilnosti formiranja odnosev on-line*. Časopis za kritiko znanosti, XXXIII, 221: 289–328.
- ŽIŽEK, S. (1996): *Kiberprostor ali neznosna zaprtost bivanja*. V: Problemi, Ljubljana, št. 7–8, letnik XXXIV, Društvo za teoretsko psihoanalizo.,.
- ŽIŽEK, S. (2000): *Resničnost je za tiste, ki ne vzdržijo sanj; Končna lekcija*. *Freudove razlage sanj*. Delo, str. 7, 3. januar.